

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

“น้ำ” จัดเป็นทรัพยากรธรรมชาติประเภทที่เสริมสร้างขึ้นใหม่ได้และไม่มีวันสูญสิ้น (Renewable and indestructible resource หรือ Flow resource) แต่ด้วยปริมาณความต้องการใช้น้ำเพื่อกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นการใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคในภาคครัวเรือน การใช้น้ำเพื่อการเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ในภาคการเกษตร หรือการใช้น้ำเพื่อการผลิตในภาคอุตสาหกรรมและบริการ ทำให้ปริมาณน้ำที่มีอยู่ในปัจจุบัน ไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ของมนุษย์อีกต่อไป ทรัพยากรน้ำกลายเป็นสินค้าหายาก (Scarcity) และมีราคาหรือต้นทุนในการได้มา ดังนั้น น้ำจึงเป็นทรัพยากรที่กำลังกลายเป็นชนวนปัญหาที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งในการแย่งชิงและเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากผู้ใช้น้ำซึ่งมีจำนวนและความต้องการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในปัจจุบัน

ประเทศไทยตระหนักถึงปัญหาการขาดแคลนน้ำทั้งในเชิงคุณภาพ ปริมาณและความเหมาะสมของช่วงเวลาที่มิใช่ ซึ่งนับวันปัญหาดังกล่าวจะยิ่งทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นทุกปี ดังนั้น รัฐบาลภายใต้การนำของพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ จึงประกาศให้ “น้ำ” เป็นวาระแห่งชาติในปี 2550 (กรมทรัพยากรน้ำ, 2550) ทั้งนี้เพื่อให้มีการบริหารจัดการน้ำทั้งระบบ ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาทรัพยากรน้ำของชาติได้อย่างยั่งยืนโดยแท้จริง โดยรูปแบบการจัดการน้ำในปัจจุบัน มีแนวโน้มและทิศทางที่มุ่งไปสู่การจัดการน้ำแบบองค์รวม คำนึงถึงมิติทางนิเวศวิทยาและชุมชนมากขึ้น กล่าวคือมีการพัฒนารูปแบบการจัดการน้ำที่พยายามบูรณาการองค์ความรู้ในการบริหารจัดการน้ำเป็นระบบลุ่มน้ำ ซึ่งพบว่าปัจจุบันประเทศไทยแบ่งพื้นที่การบริหารจัดการน้ำออกเป็น 25 ลุ่มน้ำหลัก ครอบคลุมพื้นที่ทั่วทั้งประเทศ

ลุ่มน้ำสายบุรี ซึ่งครอบคลุมพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อันประกอบด้วยจังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส นับเป็นภูมิภาคหนึ่งที่มีความสำคัญ และเกี่ยวพันกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของประชาชนในพื้นที่เป็นอย่างยิ่ง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการพัฒนาของรัฐหลายโครงการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำ พบว่าส่งผลกระทบต่อเชิงลบทั้งโดยทางตรงและ

ทางอ้อมต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งยังคงมีวิธีการผลิตที่พึ่งพิงและพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก กอปรกับสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ ดังนั้น การสร้างความเข้าใจโดยอาศัยกระบวนการการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนหรือชุมชนท้องถิ่น จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่ง ซึ่งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการน้ำของภาครัฐ ควรตระหนักและเรียนรู้ในการเข้าถึงและดึงศักยภาพของชุมชน รวมทั้งองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อสนับสนุนการดำเนินโครงการต่างๆ ทั้งนี้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของโครงการ และเพื่อป้องกันปัญหาความขัดแย้งและลดเงื่อนไขที่จะนำไปสู่การใช้ความรุนแรงเพื่อการแก้ไขปัญหามานagement การจัดการน้ำ ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน สังคม หรือประเทศชาติต่อไป

ตำบลกาเยาะมาตี อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ตั้งอยู่ในพื้นที่คาบเกี่ยวระหว่างลุ่มน้ำสายบุรีและลุ่มน้ำบางนรา ซึ่งเป็นลุ่มน้ำย่อยของลุ่มน้ำภาคใต้ฝั่งตะวันออกส่วนที่ 4 (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 16, 2548) เป็นพื้นที่ที่โดดเด่นและน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ในการกำหนดให้เป็นพื้นที่กรณีศึกษาตัวอย่าง การจัดการน้ำโดยภาครัฐ ซึ่งขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนและสร้างผลกระทบจากความไม่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ของผู้รับผิดชอบโครงการต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่อย่างรุนแรง เปรียบเทียบกับกรณีศึกษาตัวอย่าง การจัดการน้ำแบบชาวบ้าน ซึ่งอาศัยการบูรณาการองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำ ด้วยการจัดสร้างฝายทดน้ำซึ่งมีการใช้ประโยชน์นับตั้งแต่สร้างเสร็จจนถึงปัจจุบันเป็นเวลา กว่า 50 ปี โดยปราศจากผลกระทบหรือความขัดแย้งของคนในชุมชน

ดังนั้น การศึกษาการจัดการน้ำแบบรัฐและแบบชาวบ้านในพื้นที่ตำบลกาเยาะมาตี อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพื่อพิสูจน์และสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในพื้นที่ ในการบริหารจัดการน้ำด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยอาศัยกระบวนการการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ซึ่งสามารถสนองตอบความต้องการของคนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง และสร้างความตระหนักในการให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการดำเนินโครงการพัฒนาต่างๆ ของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำ ทั้งนี้เพื่อให้โครงการพัฒนาต่างๆ บรรลุเป้าหมายในการสร้างและพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งจะสามารถช่วยลดเงื่อนไขที่อาจเป็นส่วนเสริมในเชิงลบต่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ได้อีกทางหนึ่ง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำของชุมชน และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำ
2. เพื่อศึกษาระบบการจัดการน้ำทั้งแบบของรัฐและของชาวบ้าน
3. เพื่อศึกษาสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลง และผลกระทบที่เกิดจากการจัดการน้ำโดยภาครัฐ
4. เพื่อศึกษาแนวทางอันเหมาะสมในการจัดการน้ำอย่างยั่งยืนของตำบลกาเยาะมาตี

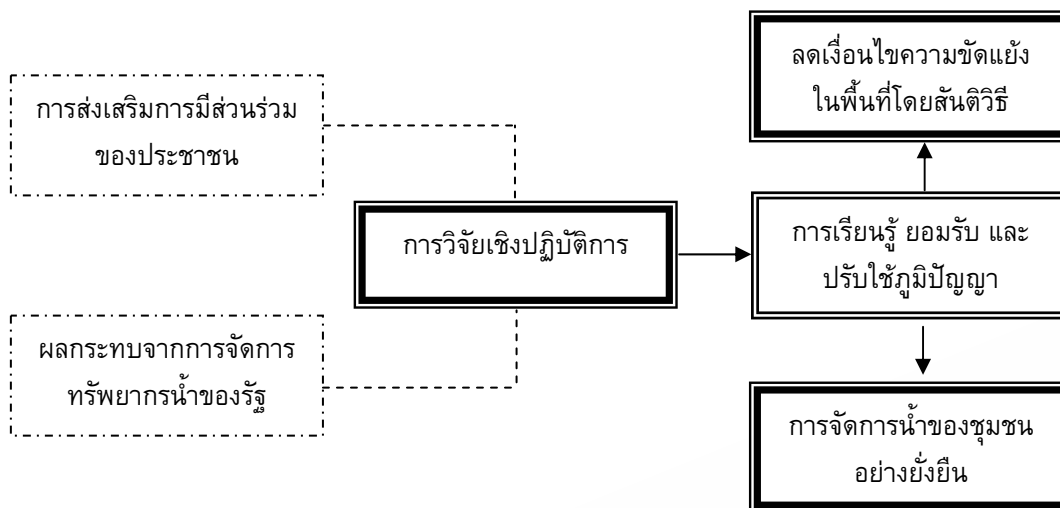
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลของการศึกษาจะเป็นเครื่องพิสูจน์ถึงศักยภาพของชุมชนกาเยาะมาตี ในการบูรณาการและประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำ และสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการน้ำร่วมกับองค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ผลการศึกษาจะเป็นแนวทางในการศึกษาและวิจัยเพื่อรวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำของชุมชนต่างๆ ทั้งในพื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรีและทั่วประเทศ ทั้งนี้เพื่อให้การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเป็นไปอย่างยั่งยืน ลดเงื่อนไขในการสร้างความขัดแย้งจากการใช้ประโยชน์ร่วมกันของทรัพยากรน้ำ ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และประเทศ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยกรณีศึกษา: การจัดการน้ำแบบรัฐและแบบชาวบ้านในพื้นที่ตำบลกาเยาะมาตี อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ครั้งนี้ มุ่งศึกษาเพื่อหาทางออกในการแก้ไขปัญหาที่อาจนำไปสู่เงื่อนไขความขัดแย้งของคนในพื้นที่ในอนาคต โดยเน้นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ผ่านหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ด้วยการเชิญตัวแทนของชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล จัดเก็บข้อมูล รวมทั้งวิเคราะห์และเสนอแนะผลการศึกษา ทั้งนี้เพื่อเป็นการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจและสร้างความตระหนักในการจัดการน้ำร่วมกันของประชาชนในพื้นที่อย่างยั่งยืน

ภาพประกอบ 1-1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ขอบเขตในการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

- ศึกษาเฉพาะพื้นที่ตำบลกาเยาะมาตี อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส

ขอบเขตด้านเนื้อหา

- ศึกษาผลกระทบทุกมิติที่เกิดกับชุมชนกาเยาะมาตี ที่มีสาเหตุมาจากการบริหารจัดการน้ำโดยรัฐ

ขอบเขตด้านเวลา

- ธันวาคม 2551 – เมษายน 2552